

Měřínský, Zdeněk

[S. Kovačevičová, *Člověk tvorca*]

Archaeologia historica. 1990, vol. 15, iss. [1], pp. 536-537

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139912>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

bádání značně pokročilo. Díky tomu se s prohlubujícím poznáním pozměňuje i chápání obsahu jednotlivých termínů, který navíc souvisí s typologií a ta opět s genezí, na niž se rovněž náhledy vyvíjejí a mění. I tak zůstává polský Mały słownik cenným instruktivním materiálem pro vlastní i příbuzné obory.

MIROSLAV PLAČEK

Soňa Kovačevičová, **Človek tvorca. Pracovné motívy Slovenska vo vyobrazeniach z 9.—18. storočia. Bratislava, Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1987, 264 s., 280 čiernobílých a barevných vyobrazení, ruské a německé resumé.**

Publikace S. Kovačevičové přináší téměř 300 ikonografických dokladů k různým pracovním činnostem člověka a představuje do jisté míry protějšek knihy Homo faber. Pracovní motívy ve starých vyobrazeních, Praha 1967, autorů V. Husy, J. Petráně a A. Šubrtové, soustřeďující pozornost na pracovní činnosti v českých středověkých ikonografických dokladech. Podotýkám do jisté míry, neboť autorka vzhledem ke svému etnografickému zaměření prezentuje materiály od 9. až do počátku 19. století, včetně lidového kroje.

Práce je rozdělena do dvou základních částí. Prvá, nazvaná „Pramene a východiská hodnotenia“ (s. 9—25), podává úvod do celé problematiky studia ikonografických dokladů, výčet jejich jednotlivých druhů, chronologii i způsob výběru. Použity jsou knižní, nástěnná i tabulová malba, figurální plastiky a reliéfy, pečetě, grafické listy, ilustrace, veduty, mapy, ale i výrobky uměleckého řemesla a prvky architektury. Dále se výběr řídil místem a dobou vzniku (buď na Slovensku či pro slovenské objednatele, nebo z jiných částí uherského státu, ale s kulturní vazbou na Slovensko). U některých dokladů zařazených v atlasu nejsou však pravděpodobně z důvodů nedostatku jiných materiálů tato kritéria zcela dodržena a začleněny jsou i doklady cizí proveniencí, nepocházející z území Slovenska, jako je například kachel s pasáky vepřů sbírajících žaludy z Budína (obr. 52), krakovské dřevorezy s včelařskými motívy (obr. 57, 59), mědirytiny z rakouské zemědělské příručky vydané ve Vídni roku 1687 s vyobrazeními žňových prací (obr. 19, 20) a podobné výjevy z Velislavovy bible (obr. 21, 22), sokolník ze Starého Města u Uherského Hradiště (obr. 64), dřevorezy s krejčovskými a loveckými náměty z Prostějova (obr. 66, 230) atd.

Důležité místo při kritické analýze ikonografických památek má rozbor symboliky děl, uměleckého výrazu a jeho dešifrování pro poznání předmětů hmotné kultury, dataci atd. Jsou především závislé na druhu dokladu. Autorka se stručně zabývá i významem lidové kultury v třídění a ověřování obrazových dokladů. Celkový počet doložených jevů čítá zhruba 10 000 a bylo nutno hledat způsoby ověřování zkoumaných materiálů, které by je pomohly včlenit do kultury Slovenska, přičemž se jako nejspolehlivější ukázalo srovnávací studium s písemnými prameny a hmotnými doklady. Složitou otázku představuje určení etnicity sledovaných materiálů, neboť na Slovensku nacházejícím se v karpatské části střední Evropy se díky řadě žijících etnik a etnických enkláv prolínalo během posledního tisíciletí množství kulturních vlivů. Této problematice je věnována poslední kapitola úvodní části, nazvaná „Vznik, cesty a privlastnenie kultúrnych hodnôt“.

Druhý oddíl nazvaný „Základné druhy práce a výrobky“ (s. 27—233) obsahuje vlastní atlas ikonografických dokladů, stručně komentovaný základními údaji o jednotlivých výrobních odvětvích a činnostech člověka s důrazem na deskripci zařazených vyobrazení. Značné místo mezi nimi zaujímá zemědělství, hlavně výroba rostlinná (s. 28—46), a zvláštní pozornost v jejím rámci je věnována vinařství a sklizni sena, následuje samostatný oddíl o chovu domácích zvířat (s. 47—63) včetně včelařství, chovu drůbeže, lovu a rybolovu. Rozsáhlou část představují doklady hornictví a řemesel kovozpracujících (s. 63—81), kde jsou kromě samotné ikonografie těžby nerostných surovin zahrnuti i další řemeslníci — kováři, nožíři a jehelníci, cínaři a zlatníci. Následují hrnčíři a džbánkaři (s. 81—93: s poněkud nelogicky přiřazenými bednáři a stolaři) a odvětví stavební (s. 94—101) reprezentovaná tesaři, kameníky a zedníky. Samostatnou pozornost věnuje autorka v ikonografickém atlasu řemeslům potravinářským (s. 102—106), dopravním (s. 115—124) a knihtisku (s. 107—114). Závěr knihy obsahuje doklady o řemeslech zpracovávajících kůži (s. 125—135), kde by kromě ševců měla být větší pozornost věnována i dalším odvětvím (např. koželuzi a jircháři), o výrobě textilií (s. 136—165) a některých oděvních řemeslech (vyšivačky, krajkářky, kloboučníci a čapkáři), z nichž však výrobkům krejčovským s doklady sociální diferenciací oděvu je vyhrazena samostatná část na konci atlasu (s. 166 až 212). Pak ještě následují velmi potřebné vysvětlivky k obrazové části (s. 213—233),

seznam použité literatury a institucí, z kterých vyobrazené doklady pocházejí (s. 234 až 237), seznam autorů fotografií a resumé (ruské a německé; s. 239—262).

Kniha S. Kovačevičové přináší množství zajímavého ikonografického materiálu k pracovním činnostem člověka, jeho výrobkům a pracovním nástrojům, avšak ve srovnání s výše citovanou publikací *Homo faber* sledujeme i určité odlišnosti v celkové koncepci a skladbě knihy, dané větším důrazem na souvislosti etnografické. Především je to členění jednotlivých řemeslných odvětví, jež je trochu odlišné od systému vypracovaného historiky (srov. např. J. Janáček, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963) a používaného i archeology středověku, dále větší zastoupení mladších ikonografických dokladů 16. a 17. a zejména 18. až 19. století, množství materiálů spadajících do okruhu oděvních řemesel a dále i důraz na vyobrazení dokládající etnografickou diferenciaci, etnickou příslušnost i stratifikaci sociální. Na druhé straně tento národopisný aspekt odhaluje některé souvislosti mezi sledovanými jevy, i když větší důraz v publikaci je na rozdíl od několikrát zmiňovaného *Homo faber* kladen na vlastní předměty a výrobky i jejich formy, než na zobrazení samotného pracovního procesu. V každém případě kniha S. Kovačevičové značně obohacuje soubor ikonografického materiálu ke hmotné kultuře a její produkci v poměrně dlouhém časovém úseku od 9. do počátku 19. století a bude nepostradatelnou pomůckou badatelů řady různých oborů počínaje historií, archeologií, etnografií a konče třeba dějepisci umění.

ZDENĚK MĚŘÍNSKÝ

Památky a příroda 12. Praha 1987, 640 s., množství vyobr. v textu.

Sešit 1: s. 1—64. Z obsahu: J. Sommer, Chórová věž kostela sv. Jakuba v Ostrově n. O., 26. Existence věže u hřbitovního kostela sv. Jakuba v Ostrově n. O. (okr. K. Vary), potvrzená stavebně historickým průzkumem, doplňuje počet známých kostelů této dispozice v Čechách. Její přítomnost z analýzy půdorysu předpokládal již dříve D. Líbal. Další poznatky by přinesl zevrubnější průzkum s cílem ověřit pravděpodobnou útočištnou funkci věže. J. Sommer, Gotický kostel ve Vrbatově Kostelci u Skutče, 26—29. Odstranění zchátralých omítek v roce 1986 prokázalo gotický původ u části zdiva lodi kostela sv. Havla ve Vrbatově Kostelci (okr. Chrudim). Loď byla dosud považována za pozdější novostavbu vzhledem k polygonálně uzavřenému gotickému presbyteriu. Stavební články zařazují stavbu na konec 14. století. Kostel patřil tedy k okruhu venkovských kostelíků ovlivněných farními chrámy ve Skutči a Chrudimi a zřejmě i stavební činností pražskou. Fortifikační prvky předpokládané v literatuře ve vsích s názvy Kostelec lze ověřit pouze archeologickým výzkumem. J. Sommer, K původní podobě románské tribuny kostela v Krašově, 29. Významu tribun venkovských románských kostelíků byla věnována v literatuře již značná pozornost, mezi nimi i kostelu sv. Ondřeje v Krašově, datovanému do konce 12. až 1. poloviny 13. století. Rozdílně byly interpretovány i pozůstatky komunikace v síle západní zdi lodi. Autor přichází s novým názorem na tento problém a uvažuje o existenci věžové tribuny oddělené od lodi plnou zdí s nevelkým otvorem. Z komunikace ve zdi usuzuje na útočištnou funkci kostela. Sešit 2: str. 65—128. Z obsahu: F. Kubec, Stavební vývoj pozdně gotického hrádku v Přerově nad Labem (část 1.), 76—82. Znalosti o stavebním vývoji pozdně gotického hrádku v Přerově nad Labem byly z historických zpráv velmi kusé. Další poznatky přinesla jeho komplexní umělecko-historická a stavební analýza, kterou se zabývá autor v předložené studii. Doplňuje dosavadní vědomosti a přináší i nové poznatky o jeho vzniku, který je datován do poslední čtvrtiny 14. století. Dále se podrobně zabývá stavebním vývojem hrádku až do roku 1547, kdy byla jeho vrcholná a pozdně gotická fáze uzavřena. M. Pertl, Maxmiliánská zbroj ve sbírkách jihočeských památkových objektů, 88—87. Příspěvek přednesený na 16. celostátní konferenci k problematice historické archeologie v Nitře v roce 1984, zabývající se pramennými artefakty platněřské práce z konce 15. a počátku 16. století. J. Úlovec, Zaniklý hrad Olešná, k. ú. Louňovice pod Blaníkem, okr. Benešov, 93—94. Článek se zabývá méně známým zaniklým sídlem severovýchodně od Louňovic pod Blaníkem (okr. Benešov). Shrnuje známé písemné zprávy o lokalitě, přináší popis současné situace (s terénním náčrtem a fotografickou dokumentací). Podle písemných zpráv a interpretace dnešního stavu datuje vznik Olešné do průběhu 14. století. Dále se přiklání k názoru, že pozůstatky opevněného sídla byly podle dochované dispozice a umístění spíše hradem než tvrzí. Potvrzení těchto teorií může prověřit ovšem pouze archeologický výzkum. J. Sommer, Věž kostela sv. Ducha ve Všerubech, 95. Na základě stavebního průzkumu v podkrovních prasto-